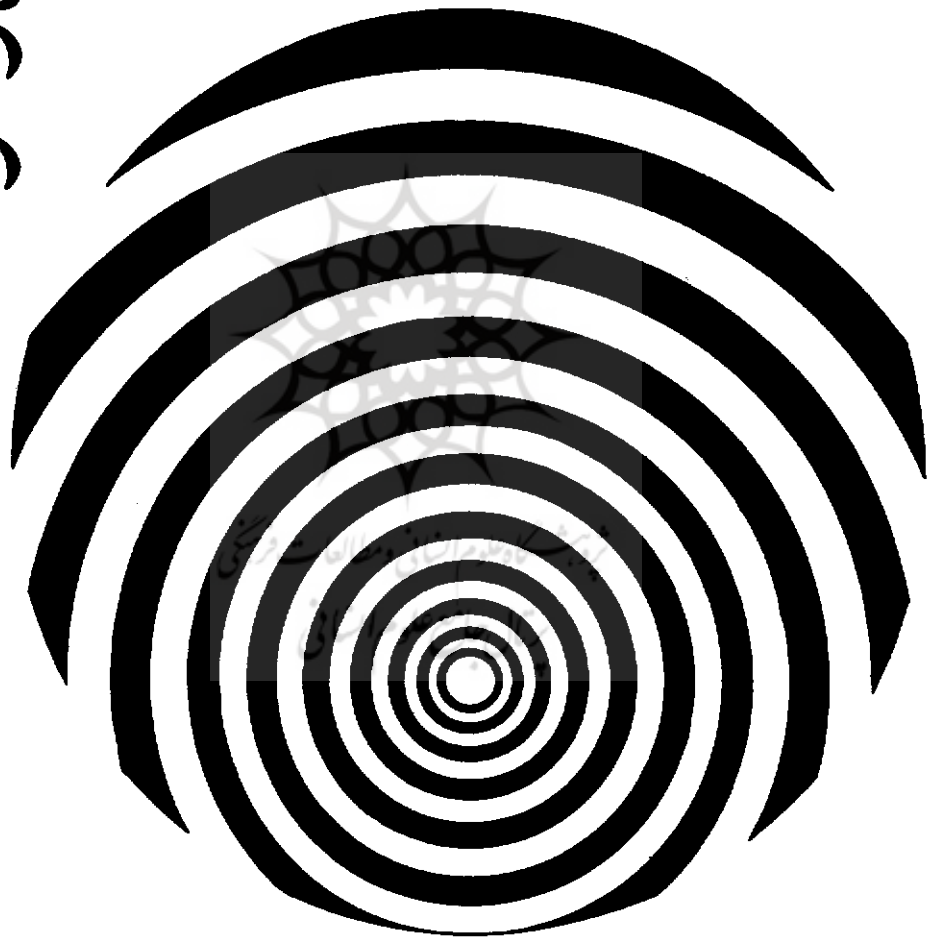

پژوهش و توسعه

سیاست اصلاح الگوی تغذیه و برنامه ریزی منطقه‌ای

دکتر عیسی کلانتری - دکتر ناصر خادم آدم

دامنه پژوهش

قبلاً نتایج تحقیقات «اصلاح الگوی تغذیه و...» طی سه مبحث انتشار یافت. در آن بررسی‌ها به تغذیه از دیدگاه فیزیولوژی و سلامت انسان نگاه کردیم. آن را با برنامه و اقتصاد مرتبط نمودیم، طرح فرضیه وجود ضایعات زیاد در اقتصاد مواد غذایی ایران منبث از یافته‌های این پژوهش‌ها بود. مفهوم واژه ضایعات و چارچوب کلان چگونگی جلوگیری از آن را در مبحث مستقلی به‌تصور کشیدیم. میان مسأله کاهش ضایعات و هدف خودبسنده‌گی مواد غذایی ارتباط برقرار نمودیم. استراتژی ضایعات کاهی را حتی نسبت به افزایش تولید در خط‌مقدم قرار دادیم. استدلال شد که حاصل آن ستانده بیشتر در شرایط داده‌های معین است. در نتیجه اگر امنیت غذایی را در دسترس قرار داشتن مواد غذایی برای همگان بشناسیم، این پژوهش در پی

نشان دادن راههایی است که بتواند ثبات امنیت غذایی را محفوظ دارد.

ضایعات در مقطع توزیع محصولات کشاورزی، رابطه‌ای مستقیم، با فاصله مکانی و زمانی تولید تا مصرف دارد. چگونه این فاصله‌ها را می‌توان به حداقل رسانید، سؤالی است که در ارتباط با نوع محصول و تکنولوژی جریان جابجایی آن قابل بررسی است.

برنامه‌ریزی توزیع منطقه‌ای ترکیب کشت، تابع شاخص‌های متفاوتی در چارچوب برنامه‌ریزی فضایی است. انتخاب نوع کشت از جمله به وضعیت جوی، سنت تولید، ترکیب کمی و کیفی عوامل تولید، ساختار واحدهای تولیدی، سطح دانش و تکنولوژی در مناطق و میان افراد جامعه روستائی، ساختار اقتصاد روستائی و الگوهای منطقه‌ای و شبکه‌های بازاریابی داده‌ها و ستانده‌ها در اقتصاد مواد غذایی مرتبط است.

در شرایط موجود اقتصاد مواد غذایی در ایران، ساختار زیربنائی بستر حرکت محصولات کشاورزی بلوغ کافی را حاصل نکرده است، در نتیجه طی مسیرهای ناهموار با مسافت‌های دراز رفت و برگشت تولیدات کشاورزی به منظور دستیابی به فرآورده‌های آماده مصرف، سبب ایجاد و افزایش هزینه‌های اقتصادی گردیده و می‌تواند ضایعات زیادی به همراه داشته باشد. در نتیجه سؤال قابل توجه عبارت است از اینکه آیا ترکیب کشت را با توجه به شاخص نیازهای منطقه‌ای و طراحی صنایع تبدیلی و شبکه تأسیسات نگهداری می‌توان اصلاح کرد؟ و به تبع آن سطح تقاضای محصولات کشاورزی را به گروه شاخصهای تعیین کننده مزیت نسبی افزود و آن را در برنامه‌ریزی الگوی ترکیب و انتخاب نوع کشت منطقه‌ای مورد محاسبه قرار داد؟

بدیهی است که هدف خودبسندگی کامل منطقه‌ای محصولات کشاورزی مدنظر نیست، چرا که در این صورت عوامل انگیزشی تولید کننده و روشهای انتخاب منتهی به مزیت نسبی، آسیب‌پذیر خواهد شد. بلکه منظور اصلاح الگوی ترکیب کشت با توجه به نیازهای منطقه در قالب الگوی اقتصاد مواد غذایی و اصلاح الگوی تغذیه به نحوی است که به موازات تکامل

توسعه ساختاری، با توجه به کاستیهای تکنولوژی نظام توزیع دامنه حرکت محصولات و فاصله مکانی و زمانی آن از تولید تا مصرف کوتاه گردیده و ضایعات و هزینه‌ها به حداقل کاهش یابند. یکی از مسیرهای کوتاه کردن راه، تعدیل ترکیب کشت منطقه‌ای با توجه به ساختار جمعیتی مناطق و در نتیجه نزدیک کردن مکانی و زمانی عرضه و تقاضا می‌باشد. راه دیگر شناخت مسیر مناطق تولید و مراکز مصرف کننده نهایی است. سنجش قابلیت آسیب‌پذیری محصولات کشاورزی و شناسایی در ازای مسیر جابه‌جایی از محل تولید تا مقصد مصرف، زمینه را برای طراحی استقرار صنایع، تأسیسات، انبار، سردخانه، سیلو و... را در قالب الگوی منطقه‌ای اقتصاد مواد غذایی فراهم خواهد ساخت، و جلوگیری از آسیب‌پذیری مواد غذایی و ظرفیت قابلیت نگهداری آن را افزایش خواهد داد. از نتیجه آن میزان ضایعات کاهش می‌یابد و ضریب در دسترس قرار داشتن غذا و در نهایت درجه امنیت غذایی افزایش پیدا می‌نماید.

روند تولید محصولات کشاورزی

در مقطع زمانی سالهای (۱۳۳۶ تا ۱۳۷۰) جمعیت ایران نزدیک به سه برابر (۱۸۶ درصد) افزایش یافته است. در همین دوره تولید محصولات کشاورزی نیز نه تنها از روند افزایشی برخوردار بوده، بلکه نسبت به نرخ رشد جمعیت شتاب بیشتری داشته است، در سال ۱۳۷۱ تولید سرانه گندم (۲۹/۵ درصد) جو (۳۰ درصد) برنج «شلتوک» (۹۱/۵ درصد)، ذرت (۷۰۰ درصد) شکر (۳۱۲/۸ درصد)، حبوبات (۲۰۲/۷ درصد)، سیب زمینی (۱۶۷/۹ درصد)، پیاز (۱۲۹۳/۹ درصد)، روغن نباتی (۲۴۰ درصد)، میوه‌ها (۳۳/۸ درصد) و سبزیها و جالیز (۱۷۶/۹ درصد) در مقایسه با سال ۱۳۳۶ افزایش نشان می‌دهد این در حالی است که واردات محصولات کشاورزی نیز همچنان استمرار یافته است.

روند افزایش تولید محصولات گیاهی از چند جهت قابل تحلیل و بررسی است. شکی

نیست که در سالهای اخیر با توجه به تحولاتی که در سیاست کشاورزی اعمال گردیده، عملکرد بخش با چهره مثبتی مواجه بوده است. گرچه همچنان با نارسائیهای ساختاری بسیار گریبانگیر می باشد. نظام بهره برداری براساس محاسبات ریاضی و معادلات توسعه شکل نگرفته، مفهوم تکنولوژی و اهمیت سازواری ساختاری آن جا نیافتاده، بازار با نانظمی روبرو است. عملیات زیربنائی ناکافی و سست می باشد. ریشه همگی آنها در کاستی و ناهماهنگ بودن برنامه ریزی چه در کلان و طبیعتاً در بخش کشاورزی است. خلاء در زمینه فعالیتهای تحقیقاتی، آموزشی و ترویجی نیز که از عوامل محدود کننده روند توسعه می باشد را نیز بعنوان مسأله ای جدی می توان به این فهرست افزود.

در عین حال ارقام افزایش تولید قابل تأمل می باشند. بررسی تطبیقی میان تولید سرانه کشور در سال (۱۳۷۱ شمسی) در مورد محصولات کشاورزی در مقایسه با میانگین مصرف سرانه کشورهای عضو اروپای متحد (در سال ۱۹۹۱ - ۱۹۹۰ میلادی) مؤید آنستکه در ایران بیش از دو و نیم برابر مصرف سرانه اروپای متحد گندم تولید گردیده، تولید برنج بیشتر از یازده برابر مصرف و تولید سبزیها و میوه ها حدود یک و نیم برابر مصرف بوده است. در این میان تولید سرانه سیب زمینی، شکر و روغن نباتی کمتر از میزان مصرف سرانه اروپای متحد می باشد.

اگر میزان کالری موجود در غذای پایه متشکل از محصولات گندم، برنج و سیب زمینی که بیشتر محتوی کربوهیدرات بوده و در مناطق مورد بررسی به نسبتهای متفاوتی در سفره غذایی مورد مصرف قرار می گیرند را مورد محاسبه قرار دهیم، ملاحظه می شود که در کشور، میزان تولید انرژی سرانه از این سه محصول با (۲۱۸۱ کیلو کالری) بیش از دو برابر و نیم مصرف آن با (۸۷۶ کیلو کالری) در کشورهای اروپای متحد بوده است.

بدیهی است الگوی تغذیه در مناطق مورد مقایسه با یکدیگر متفاوت می باشد. سهم قابل توجهی از انرژی مورد نیاز در کشورهای اروپای متحد از تولیدات حیوانی تأمین می گردد. ضمن

آنکه چربی‌ها و شکر در این بررسی مورد محاسبه قرار نگرفته، با این حال فاصله زیاد میان ارقام تولید و مصرف در مناطق مورد بررسی قابل ملاحظه است.

روند شدید افزایش ارقام تولید محصولات کشاورزی و تفاوت تولید سرانه آن در مقایسه با مصرف سرانه اروپای متحد به فرصت چند سؤال اساسی رخصت می‌دهد. یکم آنکه شک در مورد دقت در صحت آمار موجود را موجه ساخته و در نتیجه بازنگری در روش تهیه آمار و بازیابی آمار گذشته را باید در گروه ضرورت‌های دارای الویت قرار داد. زیرا آمار، پایه و اساس بستر اطلاعاتی تحلیل‌ها را می‌سازند. بدیهی است داده‌های آماری نادقیق به ستانده‌های تحلیلی بی‌اعتبار منتهی خواهد شد و عملکردی برای طراحی الگوهای آینده‌نگر نخواهد داشت. توجه دیگر اینکه سهم قابل ملاحظه‌ای از تولید صرف تغذیه پناهندگان گردیده است. همچنین پیش‌بینی می‌شود نسبت مورد توجه‌ای از تولید گندم از دایره اصلی مسیر منتهی به مصرف انسان خارج شده و بطور مستقیم و نامستقیم به مصرف خوراک دام می‌رسد. سهمی از محصولات کشاورزی نیز از طریق غیرقانونی ممکن است از مرزها خارج شود. بدیهی است نسبتی از تولید نیز برای بذور کشته‌های بعدی به مصرف رسیده است. با فرض تمامی این احتمالات در عین حال امکان وجود ضایعات در نظام توزیع محصولات کشاورزی پیش فرض اصلی محسوب می‌گردد و چگونگی کاهش ضایعات را در گروه اولویت هدف‌های مقدم قرار می‌دهد.

گفته شد که یکی از راه‌های جلوگیری از ضایعات کوتاه کردن مسیر تولید تا مصرف محصولات کشاورزی می‌باشد. بدیهی است در شرایط وجود راه‌های طولانی، باید امکان ایجاد ایستگاه‌های نگهداری محصولات را مورد بررسی قرار داد. در حقیقت می‌بایست در پی طراحی الگوهای منطقه‌ای اقتصاد مواد غذایی بود. برای بعضی از محصولات حساس و آسیب‌پذیر در برابر تغییرات جوی مانند سیب‌زمینی از جمله می‌توان زمان کاشت و برداشت در مناطق مختلف را بصورت متفاوت ولی مکمل با مقاطع متداول انتخاب کرد و بدان وسیله زمان تداوم

بازاررسانی را بسط و استمرار داد.

مرکز ثقل تولید محصولات کشاورزی

شناخت مراکز ثقل محصولات کشاورزی از چند جهت حائز اهمیت است. اینکه امکان برقراری صنایع غذایی و تبدیلی در مناطق را بر آن اساس می‌توان مورد بررسی قرار داد، و آن را در برنامه‌ریزی توسعه ملحوظ نمود. همچنین با توجه به مسیر تولید و مصرف و نیز نیاز منطقه‌ای، تأسیسات نگهداری و ایستگاههای محل توقف محصولات را به‌نحوی طراحی کرد که میزان ضایعات را بتوان به‌حداقل رسانید.

همچنین این نکته را با توجه به دیگر شاخصها مورد پژوهش قرار داد که در مناطقی که با کمبود بخصوص در زمینه محصولات استراتژیک مواجه می‌باشند، تا چه حد امکان اصلاحات در برنامه ترکیب کشت امکانپذیر می‌باشد. در صورت عملی بودن چنین اصلاحاتی نتیجه‌اش به کاهش ضایعات و از نتیجه آن پائین کشاندن میزان هزینه‌ها، اصلاح الگوی تغذیه و افزایش ضریب امنیت غذایی منجر خواهد شد.

در سال زراعی (۱۳۷۲ - ۱۳۷۱) نسبت میزان تولید گندم به ترتیب در استان خراسان برابر (۱۲/۸ درصد) فارس (۱۲/۶ درصد) گرگان و گنبد (۷ درصد)، همدان (۵/۶ درصد) و کرمانشاه (۵/۵ درصد) کل تولید کشور را شامل گردیده است.

میانگین تولید سرانه کشور در این سال برابر ۱۹۲/۲ کیلوگرم بوده که با توجه به تعداد جمعیت در حالیکه خراسان از جهت تولید در جایگاه اول بوده، ولی از نظر میزان تولید سرانه با (۲۲۸/۹ کیلوگرم) در محل سیزدهم قرار گرفته است. همچنین همدان با (۳۶۵/۷ کیلوگرم)، کردستان (۳۵۹/۴ کیلوگرم)، کرمانشاه (۳۶۱/۳ کیلوگرم)، مرکزی (۳۵۸/۸ کیلوگرم)، سمنان (۲۹۱/۰ کیلوگرم)، زنجان (۲۸۳/۶ کیلوگرم) به ترتیب بیشترین تولید سرانه را در کل کشور

داشته‌اند (جدول ۴)، از سویی کمترین تولید سرانه به ترتیب به استانهای گیلان، (۷/۳ کیلوگرم) تهران (۳۰/۱ کیلوگرم)، هرمزگان (۳۲/۶ کیلوگرم) سیستان و بلوچستان (۸۰/۵ کیلوگرم) بوشهر (۹۱/۸ کیلوگرم)، یزد (۱۰۱/۶ کیلوگرم) و اصفهان (۱۱۷/۸ کیلوگرم) متعلق بوده است.

مازاد و کمبود سرانه استانی به مفهوم وجود ظرفیت بالقوه عرضه یا تقاضای محصولات کشاورزی در منطقه بوده و زمینه طراحی انتخاب کوتاهترین مسیر حرکت محصولات را از محل تولید تا مقصد مصرف نهایی می‌سازد. براساس تعیین مسیرها و با توجه به فاصله‌ها می‌توان ضرورت امکان و انتخاب انواع الگوهای منطقه‌ای اقتصاد مواد غذایی را مورد بررسی قرار داد. در ارتباط با محصول برنج، ۴۰/۸ درصد شلتوک در سال زراعی (۱۳۷۲ - ۱۳۷۱) در مازندران و ۳۲/۱ درصد در گیلان تولید گردیده است. در مناطق دیگر، فارس با (۹/۳ درصد)، گرگان و گنبد با (۵/۳ درصد) و خوزستان با (۵/۲ درصد) کل، بیشترین مناطق تولید را تشکیل داده‌اند. میانگین تولید سرانه در سطح کشور برابر ۴۰/۸ کیلوگرم و در میان استانها گیلان با (۳۳۲/۵ کیلوگرم)، و مازندران و گرگان و گنبد با (۲۷۷/۱ کیلوگرم) به ترتیب بیشترین تولید سرانه را داشته‌اند. پس از آن فارس با (۵۹/۹ کیلوگرم) کهگیلویه و بویراحمد با (۵۸/۱ کیلوگرم) و خوزستان با (۳۷/۷ کیلوگرم) عملکردی در محدوده میانگین تولید سرانه داشته‌اند.

در سال زراعی (۱۳۷۲ - ۱۳۷۱) مراکز ثقل تولید سیب زمینی به ترتیب استانهای اردبیل با (۱۹/۷ درصد)، اصفهان (۱۳/۱ درصد)، فارس (۱۰ درصد)، همدان (۹/۸ درصد)، آذربایجان شرقی (۹/۳ درصد)، خراسان (۷/۱ درصد)، گرگان و گنبد (۶/۴ درصد) و تهران (۵/۳ درصد) می‌باشد. میانگین تولید سرانه را به ترتیب استان آذربایجان شرقی و اردبیل (۲۱۰/۹ کیلوگرم)، همدان (۱۹۱/۳ کیلوگرم)، اصفهان (۱۱۴/۶ کیلوگرم)، فارس (۹۱/۱ کیلوگرم)، همدان (۱۹۱/۳ کیلوگرم)، اصفهان (۱۱۴/۶ کیلوگرم)، فارس (۹۱/۱ کیلوگرم)، زنجان (۷۳/۳ کیلوگرم)، یزد (۶۵/۶ کیلوگرم) و کرمان (۶۴/۲ کیلوگرم) نشان می‌دهد. با توجه به مازاد بیش از نیاز برای

استانها و نیز کمبود تولید نسبت به نیاز در استانهایی چون کرمانشاه، بوشهر، گیلان، لرستان، سیستان و بلوچستان، خوزستان به منظور تنظیم بازار و عرضه در طول سال، برنامه بررسی در زمینه استقرار صنایع نگهداری، صنایع تبدیلی و امکانات و نحوه حمل و نقل از اولویت برخوردار است.

بطور کلی تکنولوژی نگهداری و نظام بازاری رسانی و نیز ثبات برنامه تولید این محصول به علت اهمیت آن در برنامه تغذیه سالم و جوابگویی به هدف خودبستگی در محصولات کشاورزی جایگاهی مورد تأیید دارد.

مراکز ثقل تولید برای انواع حبوبات نیز در کشور متفاوت است. نخود به ترتیب در استانهای کرمانشاه، لرستان، آذربایجان شرقی، آذربایجان غربی، کردستان و همدان بیشترین تولید را داشته، میانگین تولید برابر $5/3$ کیلوگرم بوده. همچنین از نظر سطح تولید سرانه به ترتیب کرمانشاه با $51/5$ کیلوگرم، لرستان $34/9$ کیلوگرم، کردستان $17/4$ کیلوگرم، آذربایجان غربی $16/6$ و ایلام با 14 کیلوگرم در گروه بیشترین تولید سرانه قرار داشته‌اند.

لوییا در استانهای مرکزی، لرستان، زنجان، چهارمحال و بختیاری و آذربایجان شرقی به ترتیب بالاترین سطح تولید را نشان می‌دهند. میانگین تولید سرانه لوییا در سطح کشور $2/7$ کیلوگرم و استان مرکزی با $21/4$ کیلوگرم، چهارمحال و بختیاری $20/6$ کیلوگرم، لرستان $20/1$ کیلوگرم، زنجان $8/8$ کیلوگرم خوزستان $8/6$ کیلوگرم، و همدان $5/3$ کیلوگرم دارای بیشترین تولید سرانه بوده‌اند.

از نظر تولید عدس نیز استانهای آذربایجان شرقی، خراسان، لرستان، زنجان و فارس در مراکز اصلی تولید قرار داشته‌اند. میانگین تولید سرانه عدس در سطح کشور برابر $2/5$ کیلوگرم و بیشترین تولید سرانه نیز متعلق به استانهای لرستان با $13/1$ کیلوگرم، آذربایجان شرقی $9/2$ کیلوگرم، زنجان 6 کیلوگرم، کهگیلویه و بویراحمد $5/3$ کیلوگرم و فارس $4/5$ کیلوگرم بوده است.

تولید ۵۵/۵ درصد از کل دانه‌های روغنی به‌استان مازندران تعلق دارد و پس از آن استانهای آذربایجان غربی، آذربایجان شرقی، خراسان، فارس، یزد و سمنان بیشترین تولید را داشته‌اند. میانگین تولید سرانه کشور در برابر ۵/۷ کیلوگرم و استانهای مازندران با ۴۶/۲ کیلوگرم، آذربایجان غربی ۲۱/۲ کیلوگرم، سمنان ۱۵/۵ کیلوگرم و یزد ۱۳/۶ کیلوگرم بالاترین تولید سرانه را نشان می‌دهند (جداول ۵ و ۶).

در گروه سبزیها از نظر میزان تولید گوجه‌فرنگی بیشترین سهم را در استانهای خراسان، تهران، فارس، هرمزگان، کرمان و آذربایجان شرقی نشان می‌دهد. بالاترین تولید سرانه را به‌ترتیب استانهای هرمزگان با ۲۰۶/۸ کیلوگرم، کرمان ۱۲۳/۳ کیلوگرم، خراسان ۱۰۵/۷ کیلوگرم، فارس ۸۶/۰ کیلوگرم، بوشهر ۵۷/۷ کیلوگرم و زنجان ۴۹/۱ کیلوگرم داشته، میانگین تولید سرانه کل کشور برای گوجه‌فرنگی ۴۲/۹ کیلوگرم بوده است. مرکز نقل تولید پیاز در استانهای آذربایجان شرقی، فارس، اصفهان، خوزستان، هرمزگان و زنجان بود. میانگین سرانه تولید کل کشور ۱۷/۱ کیلوگرم و بیشترین تولید سرانه را نیز استانهای آذربایجان شرقی با ۶۳/۸ کیلوگرم، هرمزگان ۵۸/۲ کیلوگرم، فارس ۵۲/۷ کیلوگرم، خوزستان ۳۳/۹ کیلوگرم، اصفهان ۲۹/۸ کیلوگرم و زنجان ۲۶/۳ کیلوگرم داشته‌اند (جدول ۷).

در گروه تولید محصولات جالیزی بیشترین محصول خربزه در استانهای سمنان، خراسان، بلوچستان، بالاترین تولید هندوانه در استانهای خوزستان، کرمان، و آذربایجان شرقی، سیستان و بلوچستان و خراسان و مناسبترین تولید خیار در استانهای تهران، کرمان، آذربایجان شرقی، خوزستان، اصفهان و خراسان بدست آمده است. میانگین سرانه کل کشور در تولید خربزه ۱۴ کیلوگرم و تولید سرانه قابل توجه در استان سمنان با ۷۳۴/۷ کیلوگرم بوده و سپس استانهای خراسان با ۴۱/۵ کیلوگرم و سیستان و بلوچستان با ۳۴/۱ کیلوگرم در رده‌های بعدی قرار دارند. سرانه تولید کل کشور برای هندوانه ۳۱/۳ کیلوگرم و تولید سرانه در خوزستان

۱۳۱/۴ کیلوگرم، کرمان ۱۰۸/۷ کیلوگرم، هرمزگان ۱۰۸/۶ کیلوگرم، سیستان و بلوچستان ۹۲/۹ کیلوگرم و همدان ۶۳ کیلوگرم بوده است. همچنین میانگین تولید سرانه خیار ۲۱/۲ کیلوگرم بوده و استانهای کرمان با ۱۲۲/۶، هرمزگان با ۶۳/۸ کیلوگرم، ایلام ۵۹/۹ کیلوگرم، یزد ۳۵/۱ کیلوگرم و خوزستان ۲۷/۹ کیلوگرم بیشترین تولید سرانه را نشان می دهند (جدول ۸).

مهمترین استان تولیدکننده مرکبات به ترتیب مازندران، فارس، کرمان، هرمزگان و گیلان می باشد. از نظر تولید سرانه میانگین کل کشور برابر ۴۹/۴ کیلوگرم بوده و بیشترین تولید سرانه متعلق به استان مازندران با ۳۱۸/۲ کیلوگرم، کرمان ۳۰۷/۸ کیلوگرم، هرمزگان ۲۷۸/۵ کیلوگرم، فارس ۱۶۴/۱ کیلوگرم بوده است. مهمترین تولید انگور را به ترتیب در استانهای خراسان، همدان، فارس، زنجان و آذربایجان غربی می توان مشاهده کرد. از نظر تولید سرانه میانگین کل کشور برابر ۲۹/۲ کیلوگرم بوده و استانهای همدان با ۱۶۴/۷ کیلوگرم، مرکزی با ۱۳۱/۴ کیلوگرم، سمنان ۹۵/۲ کیلوگرم، زنجان ۷۱/۱ کیلوگرم، خراسان ۶۹/۴ کیلوگرم و چهارمحال و بختیاری ۵۵/۹ کیلوگرم بیشترین تولید سرانه را داشته اند.

استانهای آذربایجان غربی، خراسان، اصفهان، آذربایجان شرقی و فارس، بیشترین تولید سیب را به ثبت رسانیده اند. میانگین تولید سرانه سیب در کل کشور برابر ۲۹/۱ کیلوگرم بوده و بیشترین تولید سرانه را آذربایجان غربی، با ۱۸۳/۶ کیلوگرم داشته و پس از آن استانهای اصفهان با ۵۱/۲ کیلوگرم، کهگیلویه و بویراحمد ۴۴/۹ کیلوگرم، خراسان ۴۴/۱ کیلوگرم، زنجان ۴۰/۰ کیلوگرم و همدان ۳۵/۲ کیلوگرم به ترتیب در رده بالاترین تولید سرانه بوده اند (جدول ۹).

میزان تولید سرانه محصول گندم، شلتوک و سیب زمینی برحسب میزان کالری برای کل کشور ۲۱۸۹ کیلو کالری می باشد که جوابگوی نیاز فیزیولوژیکی سرانه تمامی جمعیت کشور است. میانگین پروتئین تولید شده از سه محصول نامبرده نیز برابر ۳۳/۴ گرم سرانه بوده که این رقم پائین تر از میانگین مورد نیاز جامعه (۵۳ گرم سرانه) می باشد. در عین حال به استثنای

استانهای تهران، هرمزگان، سیستان و بلوچستان، بوشهر، یزد، کرمان، اصفهان و چهارمحال و بختیاری میزان کالری و پروتئین تولید شده از سه محصول نامبرده در دیگر استانها بیشتر از نیاز فیزیولوژیکی جمعیت بوده است.

وضعیت پراکندگی میزان تولید محصولات در استانها، زمینه را برای اصلاح الگوی کشت و نیز بررسی چگونگی بسط اقتصاد مواد غذایی، طراحی الگوی منطقه‌ای آن، توسعه اقتصاد روستایی و اصلاح نظام توزیع با کمک تکنولوژی سازوار بصورت مکمل با دیگر شاخصهای تعیین کننده را فراهم می‌سازد. تولید سرانه محصولات کشاورزی، فاصله آن با میانگین تولید سرانه کل کشور، راهنمایی برای بررسی در زمینه میزان مازاد و کمبود مواد غذایی در مناطق مختلف خواهد بود.

بدین ترتیب ضرورت استقرار صنایع غذایی و ایجاد شبکه‌های توقف محصولات کشاورزی و مکانیسم‌های تنظیم کننده بازار را با توجه به وضع موجود شبکه‌های تولید و مصرف می‌توان مورد شناسائی قرار داد و بر آن اساس پروژه‌های مورد نیاز را طراحی نمود.

الگوی منطقه‌ای اقتصاد مواد غذایی

اقتصاد مواد غذایی نشان‌دهنده تمام فعالیتهای اقتصادی بخش کشاورزی و دیگر بخشهای اقتصادی است که در خدمت تأمین مواد غذایی جامعه قرار دارند. یعنی شامل بخشهای سرویس دهنده به بخش کشاورزی، بخش کشاورزی و بخشهای بعد از آن تا مصرف کننده نهایی می‌شود.^۱ در حالی که بخش کشاورزی بعلت وابستگی به زمین بعنوان یکی از عوامل تولید غیر متحرک تابع منطقه کشت می‌باشد، در مجموع دیگر اجزاء تشکیل دهنده اقتصاد مواد غذایی در ارتباط با فضا ناوابسته بوده و در الگوهای متفاوت، حول محور منطقه کشت از قابلیت تحرک برخوردار است. پس این سؤال را می‌توان مطرح کرد که در مراحل مختلف توسعه در ساختار هر یک از مناطق چه نوع صنایع، کدام تأسیسات و اجزاء واحدهای اقتصاد مواد غذایی در ارتباط با نوع و ترکیب تولید از قابلیت و ظرفیت بهینه برخوردار خواهد بود؟ استقرار اجزاء الگوی

منطقه‌ای، اقتصاد مواد غذایی تابعی از عوامل تولید است. بعلت آنکه ضریب نیاز زمین در ارتباط با بخش کشاورزی در سطحی وسیع، بالا می‌باشد، پس بخشهای مختلف اقتصاد مواد غذایی وابستگی زیادی به مناطق کشت دارند. همچنین در بعضی از بخشهای صنعت مرتبط به اقتصاد مواد غذایی مانند کارخانجات کود شیمیائی بعلت نیاز به مواد خام و داده‌های بخش صنایع، یا هزینه‌های مربوط به حمل و نقل بعنوان مثال چون (صنایع ساختمان)، وابستگی شدید به عملکرد مناطق وجود دارد. از سویی صنایعی مانند تولید ماشین‌آلات کشاورزی در ارتباط با مناطق ناوابسته می‌باشد.

نیاز به عامل تولیدی نیروی انسانی از نظر کمی و کیفی یکنواخت نیست. اقتصاد مواد غذایی در ارتباط با استفاده از نیروی انسانی شاخه‌های متفاوت دارد. همچنین عامل تولیدی سرمایه و ضریب سرمایه‌گذاری برای شعب مختلف اقتصاد مواد غذایی و در ارتباط با نرخ رشد اقتصادی متفاوت خواهد بود.

تعیین محل استقرار صنایع تابع عوامل متفاوتی است. در میان آنها، ارتباط صنایع با در دسترس بودن مواد خام، امکانات حمل و نقل و هزینه‌های مربوط به آن و عرضه نیروی انسانی از شاخصهای مهم و تعیین‌کننده‌اند. وابستگی به مواد خام و هزینه‌های حمل و نقل از عوامل تبعیت استقرار صنایع در برنامه‌ریزی منطقه‌ای است. در عین حال وابستگی به مناطق شاخص ثابتی نیست و تحت تأثیر پیشرفت تکنولوژی از وضعیت متغیری برخوردار می‌باشد. توسعه امکانات حمل و نقل در جهان بطور قابل توجه‌ای از درجه وابستگی محل استقرار صنایع به مناطق کاسته است. ولی با اینکه نسبت هزینه‌های حمل و نقل در جهان به دلیل پیشرفت تکنولوژی کاهش یافته، در عین حال امکانات حمل و نقل بعنوان یکی از شاخصهای تعیین‌کننده برنامه‌ریزی محسوب می‌شود. ویژگی انتخاب محل استقرار صنایع، بخصوص از شاخص در دسترس قرار داشتن نیروی انسانی فنی و کارآمد تبعیت می‌کند.

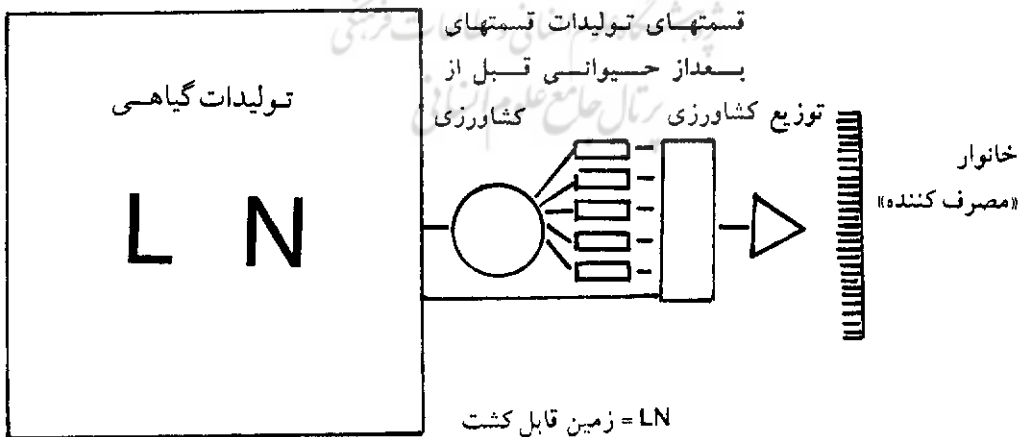
با توجه به اینکه برای تعیین محل استقرار صنایع و تأسیسات، شاخصهای متعددی مؤثرند، الگوهای منطقه‌ای اقتصاد مواد غذایی می‌توانند بعنوان راهنمایی جهت طراحی و انتخاب مناطق جهت استقرار اجزاء تشکیل‌دهنده الگو مؤثر باشند.

انواع الگوهای منطقه‌ای

به منظور نشان دادن انواع الگوها، ۶ تصویر بعنوان علامت قسمتهای مختلف اقتصاد مواد غذایی بشرح ذیل «شکل ۱» تعیین می‌گردند:^۱

- الف - قسمتهای قبل از بخش کشاورزی (دایره)
- ب - سطح زیر کشت محصولات کشاورزی (چهارگوش)
- ج - تولیدات حیوانی (مستطیل - افقی)
- د - قسمتهای بعد از بخش کشاورزی (مستطیل - عمودی)
- هـ - توزیع (سه گوش)
- و - خانوار (مصرف کننده) (خطوط نردبانی)

شکل ۱: طرح الگوی منطقه‌ای اقتصاد مواد غذایی

به دلیل آنکه عوامل تعیین کننده تولیدات حیوانی و تولیدات گیاهی متفاوتند. تفکیک تولیدات کشاورزی به دو شاخه در الگو ضروری است، از ترکیب مختلف استقرار فضایی این ۶ قسمت، شکلهای متفاوت الگوهای منطقه‌ای اقتصاد مواد غذایی بدست می‌آید.

شکل ۲ الگوی پراکندگی فضایی است. در این الگو مراکز سکونت با علامت «خانوار» بطور متوازن در سطح منطقه توزیع گردیده است. در هر مرکز سکونت تمام قسمتهای اقتصاد مواد غذایی پیاده شده است. یک چنین توزیع مساوی محل سکونت و ساختار اقتصادی با اندازه‌های کوچک در اقتصاد کشورهای پیشرفته صنعتی متداول نیست، زیرا با توجه به هدف دستیابی به مدیریت اقتصادی سود ده، این الگو فاقد ظرفیت‌های لازم برای بخش‌های صنایع و خدمات می‌باشد.

الگویی دیگر «تمرکز خانوار و بخش توزیع» دارای این ویژگی است که خانواده‌های مصرف کننده هر منطقه در یک بخش متمرکز هستند و قسمت توزیع (بخشهای تجاری) نیز در این تمرکز به خانوار پیوسته است. در حالیکه قسمتهای تولیدات کشاورزی و بخش قبل و بعد از آن در کل منطقه پراکنده‌اند (شکل ۳).

در الگوی دیگر «تمرکز بخشهای غیرکشاورزی» قسمتهای قبل و بعد از بخش کشاورزی بیشتر به مراکز تجمع منطقه پیوسته است. در شکل ۴ قسمت تولیدات کشاورزی و تولیدات حیوانی در منطقه پراکنده است. این الگو مربوط به مناطقی است که جمعیت روستایی آن کم بوده و امکانات زیربنایی در این مناطق محدود می‌باشد. شاخه‌ای از این الگو در شکل ۵ «تمرکز بخشهای غیر کشاورزی و تولیدات حیوانی بدون تولید شیر و پرورش گاو» به نحوی است که شعبه‌هایی از تولید انبوه حیوانی نیز به بخشهای قبل و بعد از کشاورزی، توزیع و خانوار بصورت متمرکز می‌پیوندند. الگوی دیگر و با تمرکز بیشتر «تمرکز بخشهای غیر کشاورزی و تولیدات حیوانی بدون پرورش گاو» در صورتی خواهد بود که تمامی قسمتهای تولیدات حیوانی به استثنا

تولید شیر در مجموعه‌ای پیوسته متمرکز شوند (شکل ۶). در استمرار تمرکز در اقتصاد مواد غذایی «تمرکز بخشهای غیر کشاورزی و حیوانی» تمامی بخشهای اقتصاد مواد غذایی یعنی قسمتهای غیر کشاورزی و قسمت تولیدات حیوانی به استثنای تولیدات گیاهی بطور متمرکز به یکدیگر پیوسته است (شکل ۷).

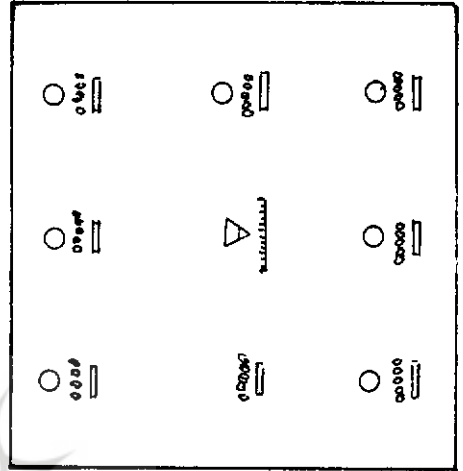
الگوی دیگر دارای تصویری است که نشاندهنده جدایی فضایی بین بخشهای مختلف اقتصاد مواد غذایی در فاصله‌های زیاد می‌باشد «تفکیک فضایی زمین قابل کشت». شاخه‌ای از این الگو دارای تصویری است که فاصله میان بخش کشاورزی با قسمت‌های قبل و بعد از بخش را از یک سو و بخش توزیع و مراکز تجمع مسکونی را از دیگر سو نشان می‌دهد (شکل ۸-الف، بخش توزیع و خانوار).

در شاخه دیگر الگوی «شکل ۸-ب بخشهای غیر کشاورزی» قسمت‌های قبل و بعد از کشاورزی نیز در فاصله‌ای زیاد از قسمت تولیدات محصولات گیاهی و حیوانی قرار دارند. و بالاخره در یک شاخه دیگر از این الگو «شکل ۸-ج، بخشهای غیر کشاورزی و توزیع» تمامی قسمتهای قبل و بعد از بخش کشاورزی، تولیدات حیوانی، بخش توزیع و خانواده‌های مصرف کننده بهم پیوسته و در فاصله‌ای زیاد از قسمت تولیدات کشاورزی قرار دارند.

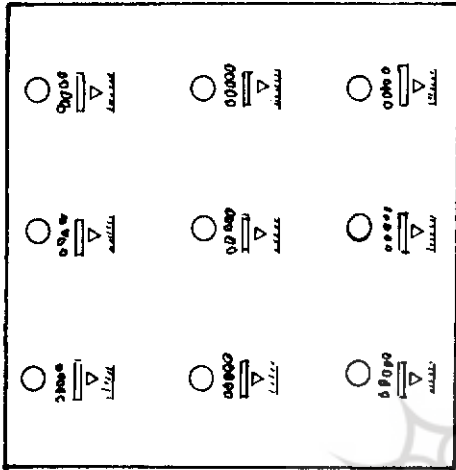
طراحی الگوهای اقتصاد مواد غذایی به دلایل متفاوت دارای اهمیت هستند. این الگوها تابعی از وضعیت مناطق روستایی بوده و در توسعه این مناطق نقش اساسی می‌توانند ایفاء نمایند. از سویی نوع الگوها در توسعه بخش کشاورزی و دستیابی به هدفهای آن نیز مؤثرند. وضعیت ساختاری، زیربنایی، شاخصهای اجتماعی، اقتصادی و بخصوص نظام بهره‌برداری، برنامه تولید، امکانات توزیع و سطح تکنولوژی، راهنمایی جهت دهنده برای انتخاب نوع و استقرار اجزاء تشکیل دهنده الگوهای اقتصاد مواد غذایی خواهند بود.

اقتصاد کشاورزی و توسعه - شماره ۱۰

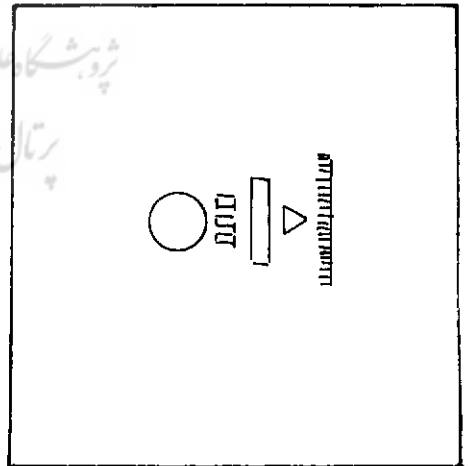
شکل ۳: الگوی منطقه‌ای اقتصاد مواد غذایی
تمرکز خانوار و بخش توزیع

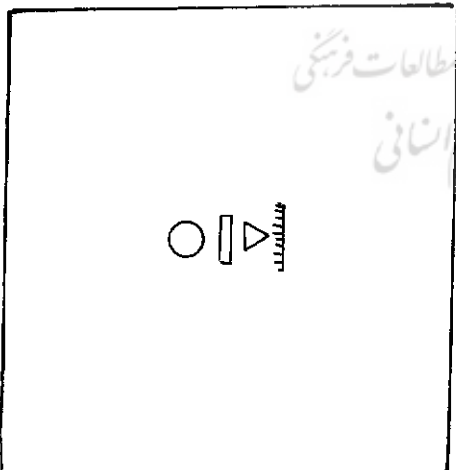
شکل ۲: الگوی منطقه‌ای اقتصاد مواد غذایی
پراکندگی فضایی

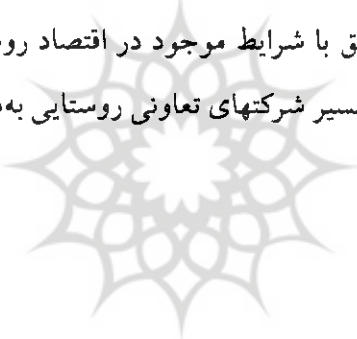
شکل ۵: الگوی منطقه‌ای اقتصاد مواد غذایی
تمرکز بخشهای غیرکشاورزی و تولیدات حیوانی
بدون تولید شیر و پرورش گاو

شکل ۴: الگوی منطقه‌ای اقتصاد مواد غذایی
تمرکز بخشهای غیرکشاورزی

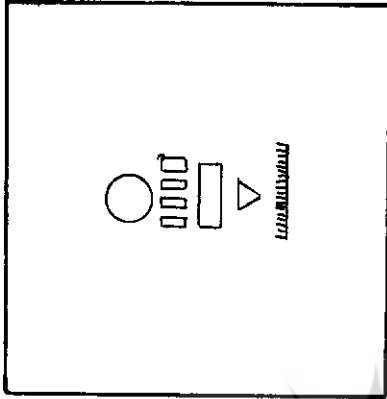
در اقتصاد کشورهای پیشرفته، اقتصاد مواد غذایی نقشی با اهمیت در برقراری امنیت غذایی و در دسترس قرار دادن غذای سالم و در نتیجه دستیابی به الگوی مصرف غذایی مورد هدف ایفاء می‌نماید. اصلاح نوع کشت در مناطق، برنامه‌ریزی صنایع تبدیل مواد غذایی، ایجاد تأسیسات ضروری در زنجیره جریان فرآورده‌های غذایی از تولید تا مصرف، پروژه‌هایی در خدمت تأمین غذای سالم برای افراد جامعه، جلوگیری از ضایعات و افزایش ظرفیت عرضه محصولات کشاورزی می‌باشند. نظر به اینکه اجزاء تشکیل دهنده اقتصاد مواد غذایی در انتخاب و استقرار فضایی ناوابسته بوده و از قابلیت تحرک برخوردار است، بنابراین با توجه به برنامه ترکیب تولید، امکانات سازواری تکنولوژی در مناطق و نیز دستور عمل تنظیم مکانیسم بازار شکل‌های متفاوت ولی منطبق با شرایط موجود در اقتصاد روستایی را می‌توان طراحی کرد و بدست جامعه روستایی از مسیر شرکتهای تعاونی روستایی به مرحله اجراء گذاشت.

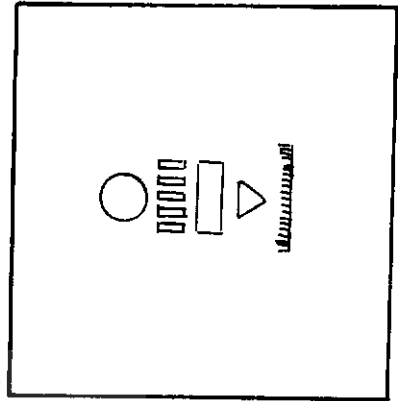
پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

اقتصاد کشاورزی و توسعه - شماره ۱۰

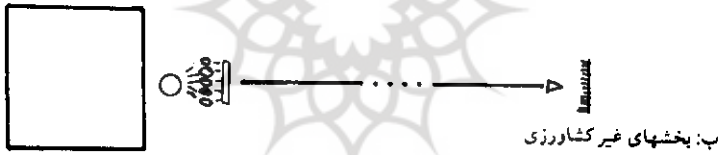
شکل ۶: الگوی منطقه‌ای اقتصاد مواد غذایی
تمرکز بخشهای غیرکشاورزی و تولیدات
حیوانی بدون پرورش گاو

شکل ۷: الگوی منطقه‌ای اقتصاد مواد غذایی
تمرکز بخشهای غیرکشاورزی و
تولیدات حیوانی

شکل ۸: الگوی منطقه‌ای اقتصاد مواد غذایی - تکنیک فضایی زمین قابل کشت
الف: بخش توزیع و خانوار

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

رتال جامع علوم انسانی

تحلیلی از نتایج

اصلاح الگوی تغذیه مقوله‌ای است که در درجه اول به علوم تغذیه و پزشکی، ساختار فیزیولوژیکی، متابولیسم و بطور دقیقتر بیولوژی ملکولی انسان مرتبط است.

معادله مطلوبی که از نتیجه تجربه علوم مذکور در ارتباط با تغذیه سالم بدست می‌آید، راهنمایی برای تولید بهینه مواد غذایی خواهد بود. بنابراین بمنظور جوابگویی به تغذیه سالم باید ترکیب کشت و تولید محصولات کشاورزی را با توجه به استعدادهای و مجموعه شاخصهای تعیین کننده و در نظر گرفتن هدف جوابگویی به نیازهای فیزیولوژیکی جامعه تطابق داد. از سوی دیگر برای تحقق بخشیدن به هدف امنیت غذایی باید ضریب در دسترس قرار دادن مواد غذایی را برای افراد جامعه بالا برد. نظر باینکه تولید محصولات کشاورزی از قسمت قبل از تولید تا مصرف کننده با ضایعات شدید مواجه می‌باشد، بنابراین کاهش ضایعات را باید بعنوان یکی از مهمترین استراتژیها برگزید. بدیهی است بهینه‌سازی عرضه یک روی معادله است، بخش دیگر آن تقاضا می‌باشد. یعنی در دسترس بودن مواد غذایی شرطی لازم ولی ناکافی است. امکان دستیابی مصرف کننده به مواد غذایی تولید و عرضه شده، یعنی تبدیل نیاز به تقاضای بالفعل آن تابع ابعاد فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی است که خود مبحث مستقلی را می‌سازد. پس در ارتباط با عرضه باید ترکیب کشت و تولید را براساس دستور عمل تغذیه سالم اصلاح کرد، همچنین می‌بایست تا حد امکان از میزان ضایعات کاست و به ضریب در دسترس قرار دادن مواد غذایی سالم افزود تا بتوان مسیر راه امنیت غذایی را هموار نمود.

یافته‌های این بررسی نشان داد که از سال ۱۳۳۶ تا ۱۳۷۱ که جمعیت کشور حدود سه برابر گردیده، افزایش تولید محصولات کشاورزی نه تنها جوابگویی ازدیاد جمعیت بوده، بلکه رشدی پرشتابتر از آن داشته است. تولید گندم در سال ۱۳۳۶ نزدیک به دو برابر و در سال ۱۳۷۱

دو و نیم برابر مصرف جامعه اروپای متحد در سال (۱۹۹۱ - ۱۹۹۰) را نشان می‌دهد. کالری تولید شده از طریق سه محصول گندم، برنج و سیب‌زمینی که بیشتر محتوی کربوهیدرات می‌باشد، در سال ۱۳۷۱ بیش از دو و نیم برابر اروپای متحد بوده است.

ضمن آنکه از نظر مطلق میزان کالری تولید شده نیز فراتر از نیاز فیزیولوژیکی می‌باشد. اگر تمام احتمالات تخصیص سهمی از تولید برای مصرف پناهندگان، قسمتی برای خوراک دام و میزانی بصورت خروج غیرقانونی از کشور و برای مصرف بذور را مورد نظر داشته باشیم، با وجود ضایعات زیاد، هنوز ابهام در صحت آمار باقی می‌ماند و ضرورت بازنگری و بررسی علمی برای تشخیص درجه دقت و اعتبار آن مرتفع نمی‌گردد. بخصوص آنکه با وجود تولید افزون بر نیاز فیزیولوژیکی، کشور با واردات محصولات استراتژیک از جمله گندم نیز مواجه بوده است. همچنین در حالی که در مقطع سالهای ۱۳۳۶ تا ۱۳۷۱ میزان تولید سیب‌زمینی سه برابر و پیاز سیزده برابر افزایش یافته، هنوز اختلال و نوسانات شدید در بازار وجود داشته است. اقلام موجود نارسایی و نبود انضباط مکانیسم بازار، نظام توزیع و شک در مورد صحت آمار را تشدید می‌کند.

این بیش فرض وجود دارد که سطح ضایعات محصولات کشاورزی و مواد غذایی بالا است. سهم عمده‌ای از ضایعات در مرحله بعد از تولید تا مصرف یعنی در جریان توزیع ایجاد می‌شود. از میزان آن می‌توان از طریق کوتاه کردن فاصله راه تولید تا مصرف کاست. قرار دادن تأمین نیاز منطقه‌ای مواد غذایی در فهرست شاخصهای تعیین‌کننده ترکیب کشت بهینه در مناطق باعث افزایش عرضه و تعدیل جوابگویی به تقاضای منطقه‌ای گردیده و بدینوسیله از فاصله مکانی و زمانی جریان توزیع محصول خواهد کاست. کاهش در ازای راه یکی وسیله تعدیل تولید و مصرف و برنامه‌ریزی افزایش میزان خودبستگی منطقه‌ای و دیگری از طریق استفاده از تکنولوژی و برپایی ایستگاههای نگهداری محصولات می‌تواند تحقق یابد.

با کمک طرحهای تحقیقاتی باید مسیر حرکت محصولات، بخصوص از مناطق تولید کننده اصلی و دارای مازاد تا مصرف کننده نهایی ردیابی شود. اصلاحات در نحوه توزیع و ضرورت تغییر مسیر مورد بازنگری قرار گیرد. بخصوص در مورد گندم، سیب زمینی، پیاز، و بطور کلی سبزیها و میوهها، بررسی وضعیت چگونگی جریان محصول از مزرعه تا محل صنایع تبدیلی یا ایستگاههای توقف و پس از آن تا مصرف کننده نهایی ضروری است.

همچنین با توجه به وضعیت آب و هوای مناطق و ضرب آسب پذیری محصولات، تنظیم مکانیسم بازار و جلوگیری از ضایعات از طریق اصلاح سیاستگذاری مورد تأکید قرار گرفته و پروژههای برپائی صنایع و تأسیسات باید طراحی و بهسنجش گذاشته شود. برای شتاب بخشیدن به جریان توسعه، بخصوص با تأکید به هماهنگی فضایی طرحها، استقرار صنایع و تأسیسات مورد نیاز مناسب است که در قالب الگوهای منطقه‌ای اقتصاد مواد غذایی با توجه به ساختار مناطق، به بررسی گذاشته شده و مأخذی برای تصمیم‌گیری باشد. برای دستیابی به عملکرد مناسب توسعه، بهینه خواهد بود، پروژههای مورد تأیید نیز توسط جامعه روستایی از طریق شرکتهای تعاونی روستایی مورد اجراء گذاشته شود.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

اقتصاد کشاورزی و توسعه - شماره ۱۰

جدول شماره ۱: روند افزایش جمعیت و تولید محصولات کشاورزی سالهای (۱۳۳۶-۱۳۷۱) تولیدات به مترتق

تولیدات به مترتق	(شلتوک)											جمعیت نفر	سال
	سبزی و حبوبات	میوه‌ها	روغن نباتی	پياز	سیبزمینی	ذرت	شکر	حبوبات	برنج	جو	گندم		
۱۳۳۸	۱۱۹۹	۲۷	۳۵	۳۲۸	۱۴	۱۰۷	۸۷	۴۵۸	۹۸۰	۲۸۰۰	۱۹۵۲۳۶۸	۱۳۳۶	
۱۳۴۵	۱۳۶۸	۴۲	۱۰۰	۳۰۰	۳۰	۱۶۸	۱۱۰	۸۵۱	۷۵۶	۳۷۵۵	۲۲۸۰۰۵۱۷	۱۳۴۱	
۱۳۵۲	۱۵۵۸	۴۹	۱۷۸	۴۲۳	۳۰	۴۵۳	۱۴۴	۹۶۰	۱۰۳۵	۳۸۰۳	۲۶۶۸۸۷۳۸	۱۳۴۶	
۱۳۵۹	۱۹۹۳	۹۲	۲۵۸	۴۲۰	۲۰	۶۰۷	۱۸۲	۱۲۰۰	۱۰۰۹	۴۵۲۵	۳۰۲۸۲۲۹۵	۱۳۵۱	
۱۳۶۶	۲۵۴۱	۹۰	۳۹۲	۶۹۷	۵۵	۶۹۵	۲۰۵	۱۴۰۹	۱۳۳۰	۵۵۱۷	۳۵۰۳۵۱۹۵	۱۳۵۶	
۱۳۶۱	۳۵۶۱	۶۸	۷۲۶	۱۸۱۴	۲۸	۷۶۴	۲۹۵	۱۶۰۵	۱۹۰۳	۶۶۶۰	۴۲۴۱۹۹۸۵	۱۳۶۱	
۱۳۶۶	۵۵۰۰	۳۲	۹۲۰	۲۳۰۰	۱۲۰	۶۵۵	۳۴۰	۱۷۰۰	۲۶۵۴	۷۰۱۴	۵۰۶۵۶۶۶۲	۱۳۶۶	
۱۰۵۰۰	۸۰۰۰	۹۵	۱۱۰۰	۳۵۱۰	۳۱۰	۹۰۰	۶۳۵	۲۵۰۰	۳۶۵۷	۱۰۳۵۹	۵۵۸۳۷۱۶۳	۱۳۷۱	

• آمار جمعیت سال ۱۳۷۰

منبع: الف - نیروی - مجید، آمارهای مرغ و سبزی و نمولات آن در ایران، گردیده مطالب آماری، ۳۴ سال نهم، فروردین ۱۳۷۲، ص ۴۰.

FAO, WORLD CROP AND LIVESTOCK STATICS, 1978 - 1985

اقتصاد کشاورزی و توسعه - شماره ۱۰

جدول شماره ۲: تولید سرانه محصولات کشاورزی سالهای (۱۳۳۶-۱۳۷۱)

شاخص = ۱۰۰											
۱۳۳۶ = ۱۰۰						۱۳۳۶ = ۱۰۰					
سال	تولید	۱۳۷۱	۱۳۶۶	۱۳۶۱	۱۳۵۶	۱۳۵۱	۱۳۴۶	۱۳۴۱	۱۳۳۶	سال	کیلوگرم - سرانه
گندم	۱۲۹/۵	۱۸۵/۵	۱۳۸/۵	۱۵۷/۰	۱۵۷/۰	۱۵۷/۰	۱۵۷/۰	۱۵۷/۰	۱۵۷/۰	۱۳۷۱	۱۳۳۶
جو	۱۳۰/۷	۱۰۹/۶	۸۹/۶	۷۰/۸	۶۶/۳	۷۸/۰	۶۶/۳	۶۶/۳	۶۶/۳	۱۳۶۶	۱۳۳۶
برنج (شلتوک)	۱۹۱/۵	۱۴۲/۶	۱۶۱/۵	۱۷۱/۸	۱۶۹/۲	۱۵۴/۷	۱۵۹/۴	۱۵۹/۴	۱۵۹/۴	۱۳۶۱	۱۳۳۶
حبوبات	۳۰۲/۷	۱۸۱/۱	۱۸۹/۲	۱۵۹/۵	۱۶۲/۲	۱۲۵/۹	۱۲۹/۷	۱۲۹/۷	۱۲۹/۷	۱۳۵۶	۱۳۳۶
شکر	۴۱۲/۸	۳۳۰/۸	۴۶۱/۵	۵۰۷/۷	۵۱۲/۸	۴۳۸/۵	۱۸۹/۷	۱۸۹/۷	۱۸۹/۷	۱۳۵۱	۱۳۳۶
ذرت	۸۰۰/۰	۳۲۲/۹	۱۰۰/۰	۲۲۸/۶	۱۰۰/۰	۱۵۷/۱	۱۸۵/۷	۱۸۵/۷	۱۸۵/۷	۱۳۴۶	۱۳۳۶
سیبزمینی	۲۶۷/۹	۲۷۰/۲	۲۵۴/۸	۱۱۸۵/۵	۸۲/۷	۹۵/۲	۷۸/۶	۷۸/۶	۷۸/۶	۱۳۴۱	۱۳۳۶
پیاز	۱۳۷۳/۱۲۱۳/۳	۱۱۶۰/۰	۷۶۶/۷	۵۶۶/۷	۴۴۶/۷	۴۴۶/۷	۲۹۳/۴	۲۹۳/۴	۲۹۳/۴	۱۳۳۶	۱۳۳۶
روغن نباتی	۳۴۰/۰	۱۲۰/۰	۳۲۰/۰	۵۲۰/۰	۶۰۰/۰	۳۶۰/۰	۳۶۰/۰	۳۶۰/۰	۳۶۰/۰	۱۳۶۱	۱۳۳۶
میوه‌ها	۲۳۳/۸	۱۷۷/۲	۱۳۶/۹	۱۱۸/۳	۱۰۷/۳	۹۵/۹	۹۷/۹	۹۷/۹	۹۷/۹	۱۳۵۶	۱۳۳۶
سبزیجات	۲۷۶/۹	۲۳۸/۶	۱۴۸/۷	۱۵۱/۱	۱۳۵/۲	۱۲۰/۸	۹۰/۱	۹۰/۱	۹۰/۱	۱۳۳۶	۱۳۳۶

مأخذ: براساس آمار جدول: ۱ محاسبه شد.

جدول شماره ۳: مصرف سرانه محصولات کشاورزی در کشورهای اروپای متحد

سال زراعی (۱۹۹۰-۱۹۹۱)

کیلوگرم - سرانه

انگلستان	پرتغال	هلند	ایتالیا	ایرلند	فرانسه	اسپانیا	یونان	آلمان	دانمارک	بلژیک	اروپای متحد	کشور محصول
۷۷	۸۶	۶۰	۱۱۴	۱۰۲	۷۹	۷۴	۱۰۷	۷۳	۷۱	۷۳	۸۳	غلات (بدون سرخ)
۶۲	۶۹	۲۵	۱۰۳	۸۳	۷۱	۶۹	۱۰۳	۶۷	۵۲	۶۹	۷۲	از آن گندم
۱۲	۹	۲	۷	۱۱	۵	۱	۲	۶	۱	۲	۶	ذرت
۴	۱۴	۳	۶	۱	۴	۶	۶	۲	۲	۲	۴	برنج
۹۹	۱۰۷	۸۷	۳۹	۱۴۴	۷۱	۱۰۶	۸۹	۷۵	۵۷	۹۷	۷۸	سبزیجات
۴۱	۲۹	۴۰	۲۹	۳۹	۳۳	۲۷	۳۰	۳۵	۳۰	۴۰	۳۶	شکر
۶۵	۱۲۵	۹۸	۱۷۵	۱۰۲	۱۲۴	۱۹۹	۲۱۷	۱۰۲	۸۰	۹۳	۱۱۷	سبزیها
۵۹	۵۰	۹۲	۱۲۶	۵۰	۸۲	۱۱۱	۱۰۵	۱۲۱	۶۴	۸۱	۹۳	میوهها
۱۱	۲۸	۲۸	۲۵	۱۶	۱۸	۲۱	۲۶	۹	۲۶	۲۶	۲۱	روغن نباتی

مأخذ:

KOMMISSION DER DIE LAGE DER LANDWIRTSCHAFT IN DER GEMEINSCHAFT, BERICHT
1992, BRÜSSEL, LUXEMBURG, 1993, S. T164

EUROPÄISCHEN
GEMEINSCHAFTEN,

اقتصاد کشاورزی و توسعه - شماره ۱۰

جدول شماره ۴: جمعیت کشور و تولید محصولات کشاورزی در سال زراعی (۱۳۷۲ - ۱۳۷۱)

به تفکیک استان

جمعیت - محصول استان	جمعیت نفر	گندم		شلوک	
		سبب زمینی گندم	شلوک سرانه - کیلوگرم	سبب زمینی کل - تن	شلوک کل - تن
مرکزی	۱۱۸۲۶۱۱	۲۲۴۳۷۹	—	۴۵۸۱۹	—
گیلان	۲۲۰۴۰۴۷	۱۶۰۵۳	۳۳۲/۵	۲۹۹۷	۷۳۲۹۰۹
مازندران	۳۷۹۳۱۴۹	۹۰۴۳۲۵	۲۷۷/۱	۲۲۹۶۵۳	۱۰۵۱۱۳۱
آذربایجان شرقی ۲	۴۴۲۰۳۴۳	۱۰۱۹۴۳۳	۲/۳	۹۳۲۱۲۶	۱۰۱۳۱
آذربایجان غربی	۲۲۸۴۲۰۸	۶۳۷۱۶۶	—	۳۷۵۷۲	—
کرمانشاه	۱۶۲۲۱۵۹	۵۸۶۰۸۰	—	۸۹۵	—
خوزستان	۳۱۷۵۸۵۲	۷۰۳۸۹۴	۳۷/۷	۱۴۸۰۸	۱۱۹۷۵۸
فارس	۳۵۴۳۸۲۸	۱۳۵۰۹۹۶	۵۹/۹	۳۲۲۹۳۰	۲۱۲۲۹۹
کرمان	۱۸۶۲۵۴۲	۲۱۵۷۵۱	—	۱۱۹۶۴۸	—
خراسان	۶۰۱۳۲۰۰	۱۳۷۶۴۷۸	۰/۵	۲۲۸۹۸۹	۳۰۱۵
اصفهان	۳۶۸۲۴۴۴	۴۳۳۶۲۹	۱۷/۶	۲۲۱۸۷۱	۶۴۹۳۱
سیستان و بلوچستان	۱۴۵۵۱۰۲	۱۱۷۱۹۱	۹/۴	۸۰/۵	۱۳۷۱۷
کردستان	۱۲۳۳۴۸۰	۴۴۳۳۰۴	—	۱۹۰۸۰	—
همدان	۱۶۵۱۳۲۰	۶۰۳۹۲۱	—	۳۱۵۹۷۵	—
چهارمحال و بختیاری	۷۴۷۲۹۷	۱۳۸۲۷۲	۱۸/۳	۱۸۵/۰	۱۳۷۰۹
لرستان	۱۵۰۱۷۷۸	۳۹۵۷۰	۰/۹	۲۶۳/۷	۱۳۰۹
ایلام	۴۴۰۶۹۳	۱۱۱۵۰۸	۹/۶	۲۵۳/۰	۴۲۰۷
کهگیلویه و بویراحمد	۴۹۶۷۷۳۹	۱۰۵۴۱۳	۵۸/۱	۲۱۲/۲	۲۸۸۶۹
بوشهر	۶۹۴۲۵۲	۶۳۷۲۷	—	۳۹۱	—
زنجان	۱۷۷۶۱۳۳	۵۰۳۷۷۱	۱۴/۰	۲۸۳/۶	۲۴۷۸۳
سمنان	۴۵۸۱۲۵	۱۳۳۲۹۸	—	۱۴۵۶۷۱	—
یزد	۶۹۱۱۱۹	۷۰۲۱۰	—	۸۷۲۶	—
هرمزگان	۹۲۴۴۳۳	۳۰۱۱۴	—	۲۲/۶	—
تهران	۹۹۸۲۳۰۹	۲۹۹۹۹۴	—	۳۰/۱	—
کل کشور	۵۵۸۳۷۱۶۳	۱۰۷۳۲۳۴۱	۴۰/۸	۳۲۲۱۹۶۵	۳۲۸۰۷۶۸

۱- سال ۱۳۷۰

مأخذ: الف) مرکز آمار ایران، آمارگیری جاری جمعیت ۱۳۷۰، نتایج عمومی کل کشور، ۲۵ - ۰۱ - ۱۳۷۲.

ب) اداره کل آمار و اطلاعات، معاونت طرح و برنامه، وزارت کشاورزی، آمار نامه کشاورزی سال ۱۳۷۳ نشریه شماره ۱۳، ۱۳۷۳، ص ۱۰۴، ۱۶.

ج) ارقام سرانه براساس آماربندهای «الف» و «ب» محاسبه شده است.

۲- در تمام جداول ارقام استان اردبیل نیز منظور گردیده است.

اقتصاد کشاورزی و توسعه - شماره ۱۰

جدول شماره ۵: تولید حبوبات و دانه‌های روغنی به تفکیک استان

سال زراعی (۱۳۷۲ - ۱۳۷۱) واحد: تن

استان	محصول	نخود	لوبیا	عدس	سایر حبوبات	دانه‌های روغنی
مرکزی		۵۲۷۷	۲۵۳۶۵	۲۱۶۸	۱۴	۱۵۱۳
گیلان		۱۲	۴۲۵۱	۱۷۹۵	۲۰۵۶	—
مازندران		۱۸۳	۳۴۵۴	۸۸۸۶	۱۴۹۵۴	۱۷۵۲۶۲
آذربایجان شرقی		۳۸۰۵۳	۱۲۰۴۹	۴۰۵۷۱	۸۲۳	۱۲۷۲۴
آذربایجان غربی		۳۷۹۶۸	۱۸۰۴	۲۱۱۷	۱۵۵	۴۸۴۴۱
کرمانشاه		۸۳۶۱۵	۲۸۶۶	۳۷۰۲	۱۰۶۵	۳۸۸۱
خوزستان		—	۲۷۴۴	۱۶	۱۲۸۰۷	۷۶۱۵
فارس		۸۷۹۱	۸۱۴۶	۱۶۰۴۵	۱۰۵۶	۹۸۴۲
کرمان		۵۴۲۷	۲۷۹۵	۱۸۸۴	۱۳۷۳	۵۶۸۲
خراسان		۱۳۳۹۸	۸۰۳۶	۲۱۶۶۳	۵۲	۱۰۷۰۵
اصفهان		۲۳۱۰	۵۷۱۷	۱۹۱۲	۲۵۱	۱۷۶۹
سیستان و بلوچستان		—	—	۲۸۷	۴۲۲۹	۵۸
کردستان		۲۱۴۴۸	۸۲	۲۱۱	—	۲۰۴۰
همدان		۱۲۴۹۸	۸۷۷۰	۳۲۴۳	۱۱۲	۳۰۴۲
چهارمحال و بختیاری		۶۵۳	۱۵۴۲۶	۳۰۳۷	۱۹۵	۲۶
لرستان		۵۲۴۱۵	۳۱۲۳۷	۱۹۶۷۰	۹۸۲۳	۵۷۹۹
ایلام		۶۱۵۹	۲۴۳	۷۰۸	۲۸	—
کهگیلویه و بویراحمد		۱۵	۲۸	۲۶۱۵	۱۸۵۸	۳۵
بوشهر		—	—	—	—	۵۸۴
زنجان		۶۷۴۹	۱۵۵۷۷	۱۰۶۷۴	—	۴۶۴۸
سمنان		۴۷	۶۹۵	۴۹۹	۵	۷۱۲۱
یزد		۳۸۰	۳۲۱	۱۱۶	—	۹۳۸۲
هرمزگان		—	—	—	—	۱۳۳۶
تهران		۳۷۷	۱۹۲۴	۳۹۳	۱۱۳	۴۵۴۶
جمع		۲۹۵۷۷۵	۱۵۴۱۴۱	۱۴۲۲۲۵	۵۰۹۶۹	۳۱۵۹۸۱

مأخذ: اداره کل آمار و اطلاعات، معاونت طرح و برنامه، وزارت کشاورزی، آمار نامه کشاورزی سال ۱۳۷۳، نشریه شماره ۱۳، ۱۳۷۳، ص. ۲۷ - ۳۱.

اقتصاد کشاورزی و توسعه - شماره ۱۰

جدول شماره ۶: تولید سرانه حبوبات و دانه‌های روغنی به تفکیک استان

واحد: کیلوگرم

سال زراعی (۱۳۷۲ - ۱۳۷۱)

محصول	نخود	لوبیا	عدس	سایر حبوبات	دانه‌های روغنی
استان					
مرکزی	۴/۵	۲۱/۴	۱/۸	۰	۱/۳
گیلان	۰	۱/۹	۰/۸	۰/۹	—
مازندران	۰	۰/۹	۲/۳	۳/۹	۴۶/۲
آذربایجان شرقی	۸/۶	۲/۷	۹/۲	۰/۲	۲/۹
آذربایجان غربی	۱۶/۶	۰/۸	۰/۹	۰/۱	۲۱/۲
کرمانشاه	۵۱/۵	۱/۸	۲/۳	۰/۷	۲/۴
خوزستان	۰	۸/۶	۰	۴/۰	۲/۴
فارس	۲/۵	۲/۳	۴/۵	۰/۳	۲/۸
کرمان	۲/۹	۱/۵	۱/۰	۰/۷	۳/۱
خراسان	۲/۲	۱/۳	۳/۶	۰	۱/۸
اصفهان	۰/۶	۱/۶	۰/۵	۰/۱	۰/۵
سیستان و بلوچستان	—	—	۰/۲	۲/۹	۰
کردستان	۱۷/۴	۰/۱	۰/۲	—	۱/۷
همدان	۷/۶	۵/۳	۲/۰	۰/۱	۱/۸
چهارمحال و بختیاری	۰/۹	۲۰/۶	۴/۱	۰/۳	۰
لرستان	۳۴/۹	۲۰/۱	۱۳/۱	۶/۵	۳/۹
ایلام	۱۴/۰	۰/۶	۱/۶	۰/۱	۰
کهگیلویه و بویراحمد	۰	۰/۱	۵/۳	۳/۷	۰/۱
بوشهر	—	—	—	—	۰/۸
زنجان	۳/۸	۸/۸	۶/۰	—	۲/۶
سمنان	۰/۱	۱/۶	۱/۱	۰	۱۵/۵
یزد	۰/۵	۰/۵	—	—	۱۳/۶
هرمزگان	—	—	—	—	۱/۴
تهران	۰	۰/۲	۰	۰	۰/۵
سرانه کل کشور	۵/۳	۲/۷	۲/۵	۰/۹	۵/۷

مأخذ: براساس جدول شماره ۵ محاسبه شد.

اقتصاد کشاورزی و توسعه - شماره ۱۰

جدول شماره ۷: تولید سبزیها به تفکیک استان

سال زراعی (۱۳۷۲ - ۱۳۷۱)

محصول	گوجه فرنگی		پیاز		سایر سبزیها	
	کل (تن)	کیلوگرم سرانه	کل (تن)	کیلوگرم سرانه	کل (تن)	کیلوگرم سرانه
مرکزی	۱۰۱۰۵	۸/۵	۳۰۶۲۴	۲۵/۹	۲۹۲۱۴	۲۴/۷
گیلان	۷۶۳	۰/۳	۲۳۱۳	۱/۰	۲۳۸۴۱	۱۰/۸
مازندران	۵۵۶۹۳	۱۴/۷	۱۴۴۸۶	۳/۸	۶۵۵۳۳	۱۷/۳
آذربایجان شرقی	۱۷۰۷۶۲	۳۸/۶	۲۸۲۱۸۳	۶۲/۸	۸۵۰۵	۱/۹
آذربایجان غربی	۲۷۱۱۳	۱۱/۹	—	—	۱۰۵۱	۰/۵
کرمانشاه	۴۴۷۳۸	۲۷/۶	۲۸۸۶۳	۱۷/۸	۹۹۵۵	۶/۱
خوزستان	۹۶۴۷۷	۳۰/۴	۱۰۷۵۳۱	۳۳/۹	۱۰۱۸۶۹۳	۳۴/۲
فارس	۳۰۴۹۳۷	۸۶/۰	۱۸۶۷۶۱	۵۲/۷	۴۷۹۴۶	۱۳/۵
کرمان	۲۲۹۶۱۸	۱۲۳/۳	۶۱۳۹	۳/۳	۲۳۳۲۸	۱۲/۵
خراسان	۶۳۵۶۰۷	۱۰۵/۷	۳۵۸۸۰	۶/۰	۲۶۴۹۴	۴/۴
اصفهان	۷۶۳۴۱	۲۰/۷	۱۰۹۹۰۰	۲۹/۸	۱۲۸۴۶۸	۳۴/۹
سیستان و بلوچستان	۳۳۲۶۱	۲۲/۹	۳۲۳۲۸	۲۲/۲	۹۳/۷	۶/۴
کردستان	۵۹۵۶	۴/۸	۲۷۴۱	۲/۲	۱۵	۰
همدان	۳۲۰۷۴	۲۶/۰	۶۱۸۹	۳/۷	۱۸۷۶۲	۱۱/۴
چهارمحال و بختیاری	۵۷۰۹	۷/۶	—	—	—	—
لرستان	۵۸۸۶۶	۳۹/۲	۲۰۸۴	۱/۴	۴۲۹۶	۲/۹
ایلام	۵۰۳۳	۱۱/۴	—	—	۲۴۹	۰/۶
کهگیلویه و بویراحمد	۲۸۷۸	۵/۸	۹۸۰	۲/۰	۱۳۷	۰/۳
بوشهر	۴۰۰۸۷	۵۷/۷	۲۹۳۲	۴/۲	۱۸۹۹۷	۲۷/۴
زنجان	۸۷۱۸۰	۴۹/۱	۴۶۶۵۲	۲۶/۳	۶۵	۰
سمنان	۳۷۳۸	۸/۲	۶۳۰	۱/۴	۶۵	۰
یزد	۱۵۶۹۹	۲۲/۷	۱۰۶۰	۱/۵	۴۲۴۶۹	۶۱/۴
هرمزگان	۱۹۱۲۰۷	۲۰۶/۸	۵۳۷۹۱	۵۸/۲	۱۰۵۲۲۷	۱۱۳/۸
تهران	۳۶۴۶۶۰	۲۶/۴	۳۳۳۴	۰/۳	۲۰۵۰۱۴	۲۰/۵
کل	۳۳۹۷۵۰۲	۴۲/۹	۹۵۷۴۰۳	۱۷/۱	۸۷۷۶۶۸	۱۵/۷

مأخذ: استخراج و محاسبه شد از:

اداره کل آمار و اطلاعات، معاونت طرح و برنامه، وزارت کشاورزی، آمارنامه کشاورزی سال ۱۳۷۳ نشریه شماره ۱۳، ۱۳۷۴، ص. ۱۹، ۲۴، ۲۳.

اقتصاد کشاورزی و توسعه - شماره ۱۰

جدول شماره ۸: تولید محصولات جالیزی در سال زراعی ۱۳۷۱ - ۱۳۷۰

به تفکیک استان

دیگر محصولات جالیزی		خیار		هندوانه		خرربزه		محصول
کیلوگرم سرانه	کل تن	کیلوگرم سرانه	کل (تن)	کیلوگرم سرانه	کل (تن)	کیلوگرم سرانه	کل (تن)	استان
۶۷/۹	۸۰۲۸۱	۳/۶	۴۲۵۵	۳۶/۰	۴۲۶۲۱	۴/۸	۵۶۸۰	مرکزی
۰/۵	۱۰۳۰	۰/۲	۳۸۰	۱۶/۸	۳۷۰۸۹	۰	۹۴	گیلان
۰/۶	۲۱۱۵	۱۲/۱	۴۵۹۴۳	۱۱/۶	۴۳۸۵۶	۱/۴	۵۴۳۳	مازندران
۰/۵	۲۱۱۵	۲۳/۹	۱۰۵۵۶۲	۳۵/۲	۱۵۵۴۷۴	۰/۳	۱۲۵۳	آذربایجان شرقی
۲/۴	۵۵۴۲	۴/۴	۱۰۱۲۰	۱/۵	۳۴۵۹	—	—	آذربایجان غربی
۱/۳	۲۱۲۷	۱/۸	۲۸۷۴	۸/۶	۱۴۰۲۷	—	—	کرمانشاه
۱۱/۷	۳۷۰۱۰	۲۷/۹	۸۸۵۷۸	۱۳۱/۴	۴۱۷۳۵۸	۹/۵	۳۰۲۳۴	خوزستان
۱۰/۷	۳۷۹۴۲	۱۰/۵	۳۷۳۶۸	۲۶/۵	۹۴۰۷۴	۱۰/۵	۳۷۳۸۲	فارس
۱۳/۳	۲۴۷۷۶	۱۲۲/۶	۲۲۸۲۵۰	۱۰۸/۷	۲۰۲۵۰۷	۰/۳	۶۰۰	کرمان
۱/۲	۷۲۲۰	۱۰/۹	۶۵۳۰۵	۲۱/۲	۱۲۷۴۰۴	۴۱/۵	۲۴۹۵۷۲	خراسان
۲۹/۲	۱۰۷۳۷۴	۲۰/۶	۷۵۹۸۶	۵/۵	۲۰۱۵۰	۱۲/۱	۴۴۵۱۶	اصفهان
۰	۲۹	۰/۱	۱۹۷	۹۲/۹	۱۳۵۲۲۲	۳۴/۱	۴۹۶۲۸	سیستان و بلوچستان
—	—	۲/۷	۳۲۷۰	۳/۳	۴۰۶۱	—	—	کردستان
۱/۷	۲۷۳۴	—	۲۰۸۶۷	۶۳/۰	۱۰۳۹۸۶	۰	۲۱	همدان
—	—	—	—	—	—	—	—	چهارمحال و بختیاری
۱۵/۷	۲۳۶۰۱	۱۲/۶	۹۵۲۸۱	۵۵/۳	۸۳۰۵۲	—	—	لرستان
۱۶/۳	۷۲۰۰	۵۹/۹	۲۶۳۹۲	۱/۵	۶۴۰	۰/۳	۱۴۷	ایلام
—	—	۱۶/۱	۸۰۰۸	—	—	—	—	کهگیلویه و بویراحمد
۰/۲	۱۶۲	۰/۸	۵۸۰	۵/۶	۳۸۷۶	۲/۷	۱۹۰۲	بوشهر
۰/۱	۱۸۸	۴/۱	۷۳۴۵	۱۰/۳	۱۸۳۱۱	۳/۴	۶۰۷۴	زنجان
۱۶/۹	۷۷۲۴	۱/۳	۵۹۷	۴۸/۶	۲۲۲۵۰	۷۴۳/۷	۳۴۰۷۲۹	سمنان
۷۴/۴	۵۱۴۲۰	۳۵/۱	۲۴۲۵۵	۲۰/۴	۱۴۱۲۸	۱۲/۰	۸۳۰۹	یزد
۱۴/۸	۱۳۷۲۱	۶۳/۸	۵۹۰۱۲	۱۰۸/۶	۱۰۰۳۶۹	—	—	هرمزگان
۹/۱	۹۰۶۵۵	۲۷/۵	۲۷۴۱۳۱	۹/۵	۹۴۷۳۶	۱/۱	۱۱۲۱۸	تهران
۹/۰	۵۰۲۸۷۱	۲۱/۲	۱۱۸۴۶۵۶	۳۱/۳	۱۷۳۸۶۵۱	۱۴/۰	۷۸۲۷۹۲	کل

مأخذ: استخراج و محاسبه شد از:

اداره کل آمار و اطلاعات، معاونت طرح و برنامه، وزارت کشاورزی آمارنامه کشاورزی سال ۱۳۷۳، نشریه شماره ۱۲، ۱۳۷۲، ص. ۳۵ - ۳۸.

اقتصاد کشاورزی و توسعه - شماره ۱۰

جدول شماره ۹: تولید محصولات انگور، سیب و مرکبات در سال زراعی ۱۳۷۲ - ۱۳۷۱

به تفکیک استان

محصول	انگور		سیب		مرکبات		استان
	کل (تن)	کیلوگرم سرانه	کل (تن)	کیلوگرم سرانه	کل (تن)	کیلوگرم سرانه	
مرکزی	۱۵۵۴۳۳	۱۳۱/۴	۲۴۶۶۳	۲۰/۹	—	—	مرکزی
گیلان	۴۴۷	۰/۲	۱۵۵۰	۰/۷	۳۱/۱	۶۸۴۵۵	گیلان
مازندران	۳۶	۰	۳۰۳۱۲	۸/۰	۳۱۸/۲	۱۲۰۷۰۸۶	مازندران
آذربایجان شرقی	۸۰۹۱۲	۱۸/۳	۱۱۳۰۰۲	۲۵/۶	—	—	آذربایجان شرقی
آذربایجان غربی	۱۱۱۹۰۵	۲۹/۰	۴۱۹۴۸۰	۱۸۳/۶	—	—	آذربایجان غربی
کرمانشاه	۲۷۴۵۱	۱۶/۹	۲۸۴۴۷	۱۷/۵	—	—	کرمانشاه
خوزستان	۳۱۷۱	۱/۰	—	—	۱۱/۰	۳۴۸۷۸	خوزستان
فارس	۱۹۶۱۶۱	۵۵/۴	۸۷۴۳۲	۲۴/۷	۱۶۴/۱	۵۸۱۵۳۱	فارس
کرمان	۲۷۴۷۱	۱۴/۷	۱۹۳۵۱	۱۰/۴	۳۰۷/۸	۵۷۳۴۲۹	کرمان
خراسان	۴۱۷۴۶۶	۶۹/۴	۲۶۵۳۰۵	۴۴/۱	۰/۱	۵۳۰	خراسان
اصفهان	۶۱۶۷۵	۱۶/۷	۱۸۸۵۴۸	۵۱/۲	—	—	اصفهان
سیستان و بلوچستان	۱۴۴۷۶	۹/۹	۸۴۴	۰/۶	۸/۷	۱۲۶۵۵	سیستان و بلوچستان
کردستان	۲۶۶۲۱	۲۱/۶	۳۸۶۴	۳/۱	—	—	کردستان
همدان	۲۷۱۹۹۳	۱۶۴/۷	۵۸۱۲۲	۳۵/۲	—	—	همدان
چهارمحال و بختیاری	۴۱۷۳۷	۵۵/۹	۷۲۱۲	۹/۷	—	—	چهارمحال و بختیاری
لرستان	۳۸۹۴۷	۲۵/۹	۲۲۲۱۷	۱۴/۸	—	—	لرستان
ایلام	۱۴۸	۰/۳	۴۵۰	۱/۰	۰/۱	۵۴	ایلام
کهگیلویه و بویراحمد	۹۸۷۰	۱۹/۹	۲۲۳۰۰	۲۴/۹	۲۱/۲	۱۰۵۱۳	کهگیلویه و بویراحمد
بوشهر	۳۲	۰	—	—	۱۵/۹	۱۱۰۵۱	بوشهر
زنجان	۱۲۶۲۸۴	۷۱/۱	۷۱۰۰۶	۴۰/۰	—	—	زنجان
سمنان	۲۳۶۰۰	۹۵/۲	۱۴۱۴۰	۳۰/۹	—	—	سمنان
یزد	۲۶۶۱۶	۳۸/۵	۳۷۴۰	۵/۹	—	—	یزد
هرمزگان	۴۹۹	۰/۵	—	—	۲۷۸/۴	۲۵۷۳۹۹	هرمزگان
تهران	۱۵۰۶۸۴	۱۵/۱	۲۴۲۱۹۷	۲۴/۳	—	—	تهران
کل	۱۸۳۵۱۱۲	۳۲/۹	۱۶۲۴۱۸۲	۲۹/۱	۴۹/۴	۲۷۵۷۵۸۱	کل

مأخذ: استخراج و محاسبه شد از:

اداره کل آمار و اطلاعات، معاونت طرح و برنامه، وزارت کشاورزی، آمارنامه کشاورزی سال ۱۳۷۳، نشریه شماره ۱۳، ۱۳۷۳، ص. ۴۵، ۴۸، ۵۴.

اقتصاد کشاورزی و توسعه - شماره ۱۰

جدول شماره ۱۰: تولید سرانه منتخبی از محصولات کشاورزی برحسب انرژی و پروتئین

به تفکیک استان در سال زراعی (۱۳۷۲ - ۱۳۷۱) سرانه - روز

محصول	کربوهیدرات (کیلو کالری)			پروتئین (گرم)		
	گندم	شلوک	سبب زمینی	جمع	سبب زمینی	شلوک
مرکزی	۳۳۶۴	—	۸۰	۲۴۴۴	۱۱۶/۰	—
گیلان	۶۷	۲۱۵۶	۵	۲۲۲۸	۲/۴	۴۵/۰
مازندران	۲۲۴۰	۱۷۹۱	۱۲۴	۴۱۵۵	۷۷/۱	۳۷/۵
آذربایجان شرقی	۲۱۶۷	۱۵	۲۳۳	۲۶۱۵	۷۴/۶	۰/۳
آذربایجان غربی	۲۶۲۱	—	۳۴	۲۶۵۵	۹۰/۲	—
کرمانشاه	۳۳۷۵	—	۱	۳۳۷۶	۱۱۶/۸	—
خوزستان	۲۰۸۰	۲۲۴	۱۰	۲۳۳۴	۷۱/۵	۵/۱
فارس	۳۵۸۲	۳۸۱	۱۸۷	۴۱۵۰	۱۲۳/۲	۸/۱
کرمان	۱۰۸۸	—	۱۳۲	۱۲۲۰	۳۷/۴	—
خراسان	۲۱۵۱	۳	۶۲	۲۲۱۵	۶۹/۰	۰
اصفهان	۱۱۰۷	۱۱۴	۲۳۵	۱۵۷۰	۳۸/۱	۲/۴
سیستان و بلوچستان	۷۵۷	۶۱	۷	۸۲۵	۲۶/۰	۱/۳
کردستان	۳۳۷۷	—	۳۲	۳۴۰۹	۱۱۶/۲	—
همدان	۲۲۳۷	—	۳۹۳	۳۸۳۰	۱۱۸/۲	—
چهارمحال و بختیاری	۱۷۳۸	۱۱۸	۴۸	۱۹۰۴	۵۹/۸	۲/۵
لرستان	۲۴۷۸	۶	۷	۲۴۹۱	۸۵/۳	۰/۱
ایلام	۲۳۷۸	۶۲	—	۲۴۴۰	۸۱/۸	۱/۳
کهگیلویه و بویراحمد	۱۹۹۴	۳۷۶	—	۲۳۷۰	۶۸/۶	۷/۹
بوشهر	۸۶۳	—	۱	۸۶۴	۲۹/۷	—
زنجان	۲۶۶۵	۹۱	۱۵۱	۲۹۰۷	۹۱/۷	۱/۹
سمنان	۲۷۳۵	—	۶۵	۲۸۰۰	۸۷/۷	—
یزد	۹۵۵	—	۱۳۵	۱۰۹۰	۳۲/۸	—
هرمزگان	۳۰۶	—	۱۰۱	۴۰۷	۱۰/۵	—
تهران	۲۸۳	—	۳۵	۳۱۸	۹/۷	—
سرانه کشور	۱۸۰۶	۲۶۴	۱۱۹	۲۱۸۹	۲۶/۰	۵/۵

براساس آمار جدول: ۴ و مآخذ ذیل محاسبه شد.

FAO, FOOD COMPOSITION TABLES FOR THE NEAR EAST, FAO FOOD AND PAPER 265, ROME, 1982, NUTRITION

اقتصاد کشاورزی و توسعه - شماره ۱۰

جدول شماره ۱۱: مهمترین استانهای تولیدکننده محصولات کشاورزی به ترتیب

بیشترین تولید سرانه

بیشترین تولید سرانه محصول	۱	۲	۳	۴	۵
گندم	همدان	کردستان	کرمانشاه	مرکزی	سمنان
برنج	گیلان	مازندران	فارس	کهگیلویه و بویراحمد	خوزستان
سیب زمینی	آذربایجان شرقی*	همدان	اصفهان	فارس	زنجان
نخود	کرمانشاه	لرستان	کردستان	آذربایجان غربی	ایلام
لوبیا	مرکزی	چهارمحال و بختیاری	لرستان	زنجان	همدان
عدس	لرستان	آذربایجان شرقی*	زنجان	کهگیلویه و بویراحمد	فارس
دانه های روغنی	مازندران	آذربایجان غربی	سمنان	یزد	
گوچه فرنگی	هرمزگان	کرمان	خراسان	فارس	بوشهر
پياز	آذربایجان شرقی*	هرمزگان	فارس	خوزستان	اصفهان
خریزه	سمنان	خراسان	سیستان و بلوچستان		
هندوانه	خوزستان	کرمان	هرمزگان	سیستان و بلوچستان	همدان
خیار	کرمان	هرمزگان	ایلام	یزد	خوزستان
مرکبات	مازندران	کرمان	هرمزگان	فارس	
انگور	همدان	مرکزی	سمنان	زنجان	خراسان
سیب	آذربایجان	اصفهان	کهگیلویه و بویراحمد	خراسان	زنجان

* با اضافه تولید استان اردبیل

مأخذ: براساس آمار جداول ۴ تا ۹ استخراج شد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

رتال جامع علوم انسانی

آمار و منابع:

- (۱) اداره کل آمار و اطلاعات، معاونت طرح و برنامه وزارت کشاورزی، آمارنامه کشاورزی سال ۱۳۷۳ نشریه شماره ۱۳، ۱۳۷۳، ص. ۱۰۴، ۱۶.
- (۲) خادم آدم، ناصر، سیاست اقتصاد کشاورزی در نظامهای مختلف و ایران، چاپ دوم، ۱۳۷۰.
- (۳) مرکز آمار ایران، آمارگیری جمعیت ۱۳۷۰، نتایج عمومی کل کشور، ۲۵ - ۰۱ - ۱۳۷۲.
- (۴) نوروزی، مجید، آمارگیری مرگ و میر و تحولات آن در ایران، گزیده مطالب آماری، ۳۴، سال نهم، فروردین ۱۳۷۲، ص ۴۰.

- 5) FAO, FOOD COMPOSITION TABLES FOR THE NEAR EAST, FAO FOOD AND NUTRITION PAPER 26, ROME, 1982.
- 6) FAO, WORLD CROP AND LIVESTOCK STATISTICS, 1948 - 1985.
- 7) KOMMISSION DER EUROPAISCHEN GEMEINSCHAFTEN, DIE LAGE DER LANDWIRTSCHAFT DER GEMEINSCHAFT, BERICHT 1992, BRUSSEL, LUXEMBURG, 1993, S. T 164.
- 8) KUHLMANN, F., MODELLE ZUM WIRTSCHAFTSWACHSTUM, AGRAR WIRTSCHAFT SH35, HANNOVER 1969.
- 9) SPITZER, H., REGIONALE ASPEKTE IN: THIMM, H.U., UND BESCH, M., DIE NÄHRUNGSWIRTSCHAFT, HAMBURG UND BERLIN, 1971, S. 78 - 91.

ثرويشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگي
پرتال جامع علوم انسانی